

Designing the planning processes in today's multiscale, multifunctional, multiparadigm science world

İlhan TEKELİ¹, ORCID: 0000-0001-6201-940X

Abstract

This article tries to construct approaches to help professional planners design a planning process specific to their fields. While such an approach is being constructed, it is accepted that today's planning activities are differentiated as 1) making good/correct decisions, 2) finding solutions to the problems that have been accepted in society, and 3) directing the existing change and transformation of society. The second dimension of the differentiation of these planning activities is determined by the scientific paradigms used. The oldest of them is representational science. Planners use this approach while realizing instrumental rationality. This was followed by the constructivist understanding of scientific knowledge after the 1980s and led to the development of communicative rationality and the deliberative planning process. After the 2000s, 'non-representational theories' have emerged additionally. The third dimension of differentiation in planning activities is the scale differentiation of the action takers: 1) individuals, 2) small groups, and 3) communities. This three-dimensional classification obtains a planning spectrum with 27 options for today's planners. In the following part of the article, theoretical discussions are opened on the fundamental issues that can help a planner who takes planning tasks at the community scale to design/make choices on a rights-based planning process that reduces the democracy gap in that community. In addition, it is pointed out that if one does not want to be unrelated/passive about the developing non-representational theories and paradigm change, it is necessary to analyze what this new paradigm can contribute in the face of deepening inequality in today's world.

Highlights

- Planner is not someone that present solutions to politicians and waits for their acceptance or rejection.
- Planner is the one who negotiates solutions with different agents of society and reproduces them within these processes.
- This study offers a range of twenty-seven options, consisting of three dimensions and sub-options, on decision-making and related actions in planning.

Keywords

Planning theory; Multiparadigm science; Planning process; Non-representational theory

Article Information

Received:

29.04.2022

Received in Revised Form:

25.02.2023

Accepted:

27.03.2023

Available Online:

28.03.2023

Article Category

Research Article

Contact

1. Faculty of Architecture, Middle East Technical University, Ankara, Türkiye

tekeli@metu.edu.tr

Günümüzün çok ölçekli, çok işlevli, çok paradigmatlı bilim dünyasında, planlama süreçlerini tasarlamak

İlhan TEKELİ¹, ORCID: 0000-0001-6201-940X

Öz

Bu yazıda günümüzde bir profesyonel plancının, kendi alanına özgü bir planlama süreci tasarlamasına yardımcı olacak düşünce kanalları ve yaklaşımları kurgulanmaya çalışılmaktadır. Böyle bir yaklaşım kurgulanırken günümüzde planlama faaliyetlerinin i) iyi/doğru karar vermek, ii) toplumda varlığı kabul edilmiş sorunlara çözüm bulmak ve iii) toplumda var olan değişim ve dönüşümü yönlendirmek diye farklılaştığı kabul edilmektedir. Bu planlama faaliyetlerinin farklılaşmasının ikinci boyutunu kullanılan bilimsel bilgi paradigmatları belirlemektedir. Bunların en eskisini temsili bilimler oluşturmaktadır. Plancılar onu araçsal bir rasyonelliği gerçekleştirirken kullanmaktadır. Bunu 1980'li yıllar sonrasında yapılanmacı (constructivist) bilimsel bilgi anlayışı izlemiş, iletişimsel rasyonelite ve müzakereci (deliberative) planlama sürecinin gelişmesine yol açmıştır. 2000'li yıllardan sonra ise bunlara “temsili olmayan bilimler” eklenmiştir. Planlama faaliyetlerinin farklılaşmasının üçüncü boyutunu eylemi yapanın ölçeksel ayrışması oluşturmaktadır: i) bireyler, ii) küçük gruplar ve iii) komüniteler. Bu üç boyutlu sınıflandırmada günümüz planlıları için 27 seçenekli bir planlama yelpazesi elde edilmiş olmaktadır. Yazının devam eden kısmında ise komünite ölçeğinde planlama görevleri alan bir plancının, haklar temelli ve o komünitede demokrasi açığını azaltan bir planlama sürecini tasarlamasına/seçmeler yapmasına yardımcı olabilecek temel konularda kuramsal tartışmalar açılmaktadır. Ayrıca günümüzde gelişmekte olan temsil dışı kuramlar ve paradigma değişikliği konusunda devre dışı kalınmak istenmiyorsa, bu yeni paradigmanın günümüz dünyasında derinleşen eşitsizlik karşısında yapabilecekleri konusunda bir çözümleme yapmak gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Öne Çıkanlar

- Plancı, çözümünü siyasetçiye sunan, onun kabul ya da reddini bekleyen biri değildir.
- Plancı, toplumun değişik kesimleriyle çözümlerini müzakere eden ve bu müzakere süreçleri içinde çözümü yeniden üretendir.
- Çalışma, karar verme ve eyleme girişme işlevlerinin nasıl yapılabileceği konusunda, üç farklı boyut ve alt seçeneklerden oluşan yirmi yedi seçenekli bir yelpaze sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Planlama teorisi; Çok paradigmatlı bilim; Planlama süreçleri; Temsili olmayan bilimler

Makale Bilgileri

Alındı:

29.04.2022

Revizyon Kabul Tarihi:

25.02.2023

Kabul Edildi:

27.03.2023

Erişilebilir:

28.03.2023

Makale Kategorisi

Araştırma Makalesi

İletişim

1. Mimarlık Fakültesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

tekeli@metu.edu.tr

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Çankaya Üniversitesi'nden dostlar dergilerinin bu yıl çıkacak özel sayısı için planlama konusunda kuramsal bir yazı yazmamı istediler, ben de severek kabul ettim. Bu konu altmış yıldır bir öğrenci ve öğretim üyesi olarak çok ilgilendiğim bir konu. Beklenebileceği üzere bu altmış yıl içinde hem planlama pratiğinde hem de planlama kuramında önemli değişimler, çeşitlenmeler yaşandı. Bu yazımda işte bu altmış yılda planlama süreçlerinde yaşanan bu çeşitlenmenin ve zenginliğin tümünü olabildiğince yansıtacak bir çerçeve oluşturmak istiyorum.

Planlama kuramına çok yönlü katkılar yapan, benim de hocam olan John Friedmann, planlama kuramı üzerinde uzun yıllar çalıştıktan sonra yazdığı bir yazıda, var olan planlama pratiklerine dayanarak ampirik temelli bir planlama teorisinin kurulamadığı saptamasını yapıyor ve bunun nedenlerini; i) Planlamayı teorisi yapılacak bir nesne olarak tanımlayamamak, ii) Planlamayı mevcut kurumsal yapıdan bağımsız olarak ele alamamak, iii) Planlama yapmanın çeşitlerinin çok sayıda olmasından kaçınmamak, iv) Planlama söylemine güç ilişkilerini katamamak diye sıralamaktadır. Böylece, Friedmann, planlama pratiklerinden yola çıkarak *nomotetik* (genel geçerli) bir planlama kuramının kurulamayacağını söylemiş oluyor (Friedmann, 1998).

Ben bu yazıda böyle bir genel kuram önermeye çalışmayacağım. Eğer böyle genel bir kuram geliştirebilseydim, değişik zaman ve yerde, değişik konularda planlama yapan profesyonel planlancılar, planlama faaliyetini nasıl yürüteceklerini tasarlamakta kullanacaklardı. Benim bu yazım, planlancılara genel bir planlama teorisi önermek yerine, planlancıların ele aldıkları planlama işini nasıl yapacağını tasarlamakta kullanabilecekleri bir seçenekler çerçevesi oluşturmak olacaktır. Böylece, genel geçerliliği olan bir planlama kuramının eksikliğini gideren bir şey yapmaya çalışacağım. Burada bir profesyonel olan planlancının, ele aldığı konunun, yerine, zamanına, ölçeğine, bilgiye yaklaşımına ve kurumsal pozisyonuna göre geliştirmek zorunda kalacağı, duruma özel bir planlama yaklaşımını tasarlarlarken doğacak gereksinmelerini karşılamaktan yola çıkılmaktadır. Bu kaygılarla, öncelikle, günümüz bilim dünyasında planlancıların karşı karşıya kalabileceği, tüm olanakları içeren kapsamlı bir seçenekler yelpazesi geliştirilecektir. Planlancılar için bu seçenekler yelpazesinin varlığı genel bir kuramın eksikliğini kapatacak, özel (*particular*) olan için bir yol gösterici olma işlevini yerine getirecektir. Planlancılar, kendi ele aldığı konularda, nasıl bir planlama yolu izleyeceklerini bu seçenekler yelpazesinden yararlanarak saptayacaktır.

Böyle bir noktaya gelebilmek için, bu yazıda iki aşamalı bir çözümleme geliştirilmeye çalışılacaktır. Profesyonel olan bir plancının sorumlu olduğu planlama konusunda nasıl bir planlama sürecini/işlevlerini kullanacağını tasarlayabilmesi için, öncelikle planlama problemini açık olarak tanımlaması gerekecektir. Bu nedenle, **ilk aşamada** günümüz dünyasında planlama sorunlarının ve faaliyetlerinin seçenekler yelpazesinin neler olduğunun çözümlemesi yapılacaktır. Bu yelpazenin altmış yılda aşama aşama nasıl oluştuğu betimlenmeye çalışılacaktır.

Yazının **ikinci aşamasında**, birinci aşamada geliştirilen bu kapsamlı seçenekler yelpazesinden bir planlama problemi seçilerek, bu problemin çözümlenmesinde izlenebilecek yollar demokrasi sorunsalını göz önünde tutularak irdelenecektir. Tabii bir şehir ve bölge plancısı olarak benim bu yazı için seçeceğim planlama problemi *komünite* (topluluk) ölçeğinde olacak. Bu ölçeğin planlama kararlarının verilmesinde ya da eylemlerinin seçilmesinde, demokrasi ölçütü öncelikli konuma sahip olacaktır.

Yazının **üçüncü aşamasında** günümüzün çok işlevli, çok ölçekli, çok paradigmatlı planlama dünyasında plancı olmanın ne anlama geldiğini tartışmaya çalışacağım. Böyle bir tartışmayı, bir tür günümüzün planlama ahlakının geliştirilmesi için atılan bir adım olarak da görebiliriz.

2. GÜNÜMÜZDE PLANLAMA FAALİYETLERİNİN ÇEŞİTLENME YELPAZESİ NASIL OLUŞUYOR? (HOW IS THE RANGE OF DIVERSIFICATION OF PLANNING ACTIVITIES DEVELOPED TODAY?)

Günümüzde planlama faaliyetlerinin çeşitlenmesini konuşmaya başlamadan önce yapacağımız sınıflandırmanın mantığına açıklık kazandırmamız gerekiyor. Denilebilir ki, plancıları (kent plancıları, ekonomi plancıları, devlet plancıları vb.) ele aldıkları konuya göre çeşitlendirebiliriz. Her işe ilişkin bir planlama türü tanımlayabiliriz. Ama bu yazıda bu tür bir sınıflandırma bizi ilgilendirmemektedir. Bizi, plancıların çeşitleri değil, plancıların planlarını yaparken yaptıkları faaliyetlerin farklılıkları ilgilendirmektedir. Bu bakımdan, planlama faaliyetlerinin farklılaşması üç farklı boyut üzerinden ele alınabilir.

Birinci Boyut: Planlama Faaliyetinin İçeriğinin Farklılaşması

Günümüzde planlama faaliyeti dediğimizde üç farklı faaliyet anlaşılmaktadır. Bunlardan hâkim olanı bilimsel bilgiyi kullanarak **en iyi ve doğru kararı üretmek** için çözümlemek, düşünmek sürecidir. Bir toplumda aktif olan aktörler yaşamlarını sürdürmek için sadece karar vermekle yetinemezler. Onu eyleme dönüştürerek uygulamada sonuç almaları gerekir. Onun için planlama dediğimizde, düşünerek ulaşılabilecek kararı ve onu uygulayacak eylemi bir bütün olarak ele almamız gerekir. Bu durumda planlama faaliyetini insanın spontane tepkilerinden ve eylemlerinden ayırmış oluyoruz. Ona planlı olma iddiasını yüküyoruz.

Planlama kuramcılarında bir kısmı ise, planlama faaliyetinin içeriğini **sorun çözme üzerinden** tanımlamaktadırlar. Bu bakış açısı içinde bir sorunu çözenin bilimsel bilgiyi kullanarak en iyi ve en doğru kararın/eylemin üretilmesiyle gerçekleşeceği, dolayısıyla planlamaya sorun çözme üzerinden yaklaşmanın ayrı bir planlama kategorisi oluşturmayacağı ileri sürülebilir. Böyle bir

iddianın geçersizliği Rittel ve Weber tarafından gayet açık olarak anlatılmaktadır (Rittel & Webber, 1973). Bu kuramcılar, özellikle toplumsal sorunları iki gruba ayırmaktadırlar. Bunlar; a) Uslu sorunlar, b) Hıznır (*wicked*) sorunlardır. *Uslu sorunlarda*, sorun açık olarak, kuşku bırakmayacak biçimde formüle edilebilmekte, çalışılarak gerekli bilgi toplanabilmekte, bilimsel bilgiden yararlanarak iyi ve doğru çözüm kararları üretilebilmektedir. Eğer bütün sorunlar bu kategoride kalsa sorun çözme diye ayrı bir kategori tanımlamaya gerek duyulmayacaktır. Oysa, *hıznır problemlerde*, bilinen yollarla çözülmeye çalışılan sorunun tam çözüldüğü sanıldığında, sorunun belki de nitelik değiştirerek sürdüğü fark edilmektedir. Birçok sosyal problem, trafik problemi de bu tür bir hıznır problem kategorisine girmektedir. Çözümleri yaşam içinde keşfedilecek ya da yeniden üretilecektir. *Hıznır problemler* sorunların ayrı bir planlama kategorisi olarak ele alınmasının gerekçesini oluşturmaktadır.

Plancuların faaliyetlerinin farklılaşması konusunda, ilk kategorinin kapsayamadığı üçüncü alan ise **değişmeyi ve dönüşmeyi yönlendirmektir**. İnsanlar sürekli kültür üreterek bunu biriktirebilme kapasitesine sahip olduğu için her toplumun zamanı bir ilerleme okuna sahiptir. Bu nedenle toplumlar sürekli değişme ve dönüşme süreci içindedirler. Bir evrim geçirmektedirler. İnsan bu sürece müdahale etmek istediğinde planlama için yeni bir faaliyet alanı tanımlamış olmaktadır.

Planlama faaliyetlerinin farklılaştığı bu üç alan birbirinden çok farklıdır. Ama bir ortak yön bulunmaktadır. Her üçünün de başarmaya çalıştığı gelecekte gerçekleşecek olandır.

İkinci Boyut: Planlamanın Kullanılan Bilimsel Bilgi Paradigması Üzerinden Farklılaşması

Planlama etkinliklerinin ayırıcı özelliklerinden biri, genellikle bilimsel bilgiye duyulan güvenin yüksekliği olmuştur. Ama insanlığın gelişmesi sırasında bilimsel bilginin ne olduğu konusunda da önemli gelişmeler ve değişimler yaşanmaktadır. Dünyanın altmış yıllık deneyimi gözden geçirildiğinde planlama alanında etkili olan üç farklı bilimsel bilgi paradigmasının ortaya çıktığını görürüz. Bu bilimsel bilgi paradigmalarından en eskisi **temsili bilimlerdir**. Bu anlayışta insan beyni sembolleştirme kapasitesine sahip olduğu için insanın dış dünyasında olup bitenler insan zihninde temsil edilebilmektedir. Zihinde gerçekleştirilen bu temsil kullanılarak bilimsel bilgi üretilebilmektedir. Bu bilgi nesnel, doğruluğu sınanmış, her zaman ve her yerde geçerli olan bilgidir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında bilimsel bilgi denildiğinde anlaşılan, temsili bilimler kanalı içinde üretilenler olmuştur. Bu tür bilgilerin örnekleri olarak neo-pozitivizm, realizm ve benzeri alanlarda geliştirilen bilimsel bilgiler verilebilir.

Temsili bilimsel bilginin hâkim olduğu dönemde planlama kuramları **araçsal rasyonelliği** gerçekleştiren karar verme süreçleri üzerine odaklanmaktadır. Bu Weber'in rasyonellik anlayışıdır (Weber et al., 2012). Bu dönemde rasyonellik, insan düşüncesinin temel bir niteliği olarak görülmektedir. Planlama bilimsel bilgiden yararlanarak bu rasyonelliği sağlama hedefindedir. Bu rasyonelliğin araçsal olması vurgusu insan kararının ve eyleminin gerçekleştirmeye yöneleceği amacın dıştan verilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Rasyonelliği sağlayan, verilen amacı gerçekleştirecek araçların ve eylemlerin ne olduğunu saptamakta bilimsel bilginin kullanılmasıdır. Bu *anthropocentric* (insan merkezli) bir planlamadır. Ama gerçekleştireceği hedefi ve amacı da keyfi ve duygusal olarak saptamamakta, geleceği de bilimsel bilgi kullanarak kestirilebilir olarak görmektedir.

Söz konusu planlama paradigması içinde en çok eleştirilen konulardan biri de planlamada amaç ve araç saptamasının birbirinden ayrılması olmaktadır. İnsanlar toplumda yaşarken amaç ve araç saptamasını çoğunlukla birlikte yapmaktadırlar ve araçsal rasyonellik içinde rasyonel olduğu varsayılan aracı kullanmamak için insanlar amaçlarını değiştirme yoluna gitmektedirler. Bu durum, insanlar amaçlarını ve araçlarını aynı esnada seçtiklerini göstermektedir. Amaç ve araç ayrımı ortadan kalkınca rasyonellik iddiasını temellendirmek olanağı da kalmamaktadır. Kahneman'ın hızlı ve yavaş düşünme süreçleri üzerinde yaptığı araştırmalar, insan beyninin uzun süre düşünerek verdiği kararlarda yüksek enerji tükettiğini göstermiştir (Kahneman, 2011). Bu konuda beyin tasarruf yapabildiği, çoğu kararın hızlı olarak verilmesiyle sağlanmaktadır. Diğer taraftan, yavaş verilen tüm kararların da rasyonel olduğu söylenemez. Bu süreçlerde de daha basit karar verme şemaları kullanılarak enerji tasarrufu yapılmaktadır.

Yapılanmacı (constructivist) epistemoloji kavramı 1967 sonrasında Jean Piaget tarafından önerilmiştir. Ama esas olarak 1980'li yıllar sonrasında bilim dünyasında temsili bilimsel bilim anlayışının dışında yapılanmacı bilimsel bilgi anlayışı zemin kazanmaya başlamıştır (Burr, 2003). Bu zemin kazanma dünya toplumunda modernist yaklaşımların eleştirilmesi ve postmodernist çizgide yol alınabilmesiyle yakından ilişkilidir. Postmodernist bireylerin anlık tepkilerinin ön plana geçmesi ve insanların kararlarını vermekte, yapacakları eylemleri seçmekte yalnız öznel dayanmaları halinde, gelecek eylemleri yönlendirmekte yararlanılacak bilimsel bilgi diye bir şey kalmayacaktır. Nesnel bilginin olanaksızlığının kabul edildiği bir durumda, bireylerin yararlanabilecekleri bilimsel bilginin olanaklılığı da sadece özneller arası oydışmasının (*intersubjective consensus*) varlığına bağlı hale gelmektedir. Bu halde, bilimsel bilgi, bilim komünitesi tarafından özneller arası uzlaşmaların sağlanmasıyla üretilmektedir.

Yapılanmacı doğa bilimleri, duyuşal deneyimi ve ölçümleri açıklayan zihinsel kurgular ve inşalar yoluyla oluşmaktadır. Dış dünya insan zihninden bağımsız olarak var olmaktadır. Ama bu dış dünyanın bilgisi, insanın deneyimine bağımlıdır ve toplumsal olarak inşa edilmektedir. Bu anlayış içinde gerçeğe ulaşmanın yalnızca bir metodolojisi yoktur. Farklı yöntemlerden yararlanılabilmektedir.

Bilimsel bilgiye yeni bir yaklaşım gelişirken Habermas'ın **iletişimsel rasyonalite** anlayışını geliştirmesi, **müzakereci (deliberative) planlama ve işbirlikçi (collaborative) planlama** gibi yeni planlama süreçlerinin önerilmesini ortaya çıkarmıştır (Forrester, 1999; Healey, 1997). Habermas iletişimsel bir eylem kuramı geliştirmiştir (Habermas, 2001). Bu kuramda bizim ilğimiz, insanların birbirleriyle konuşarak etkileşim içinde ortaya çıkan eylemlerin niteliklerini anlamaya ve açıklamaya çalışırken yeni bir planlama kuramının yolunu açmış olmaktadır. İnsanlar iletişimsel eylemi bir toplulukta yaşarken karşılıklı etkileşimleri, müzakereleri ile gerçekleştirmektedirler. Böyle ortaya çıkan bir eylem, toplumun entegrasyonu ve dayanışmasını artırıcı bir etki yaratmaktadır (Goldkuhl, 2001). Bir toplumda dil kullanabilme ve eylem yapabilme kapasitesi bulunan en az iki öznenin birbirleriyle ilişkileri içinde görüş birliğine ulaştıkları eylem programları içinde amaçlar ve araçlar birlikte kararlaştırılmıştır. Bu amaç ve araçların kararlarının eş zamanlı olarak verilmesinin bir rasyonalist sonuç yaratmış olduğunu söyleyebilmek için iletişimin toplumun **ideal konuşma durumunda** gerçekleşip gerçekleşmediğini irdelenebilmek gerekmektedir. Habermas'a göre, iletişimsel eylemin geliştiği bir ortamda, ilişki içine giren tarafların birbirlerinin önerilerini değerlendirebilecek durumda olması, fiziki ya da psikolojik olarak bir zorlamanın bulunmaması ve

iletişim eylemi içinde bulunanların rasyonel bir oйдаşma geliştirme güdüsüne sahip olması gerekmektedir. Gelecek, bilimsel bilginin kestiriminde değil, razı olunandaki uzlaşmada bulunmaktadır (Morrison et al., 1983). Bu durumda da insan merkezli (*anthropocentric*) bir planlama söz konusu olmaktadır.

Habermas'ın toplumda belli eylemlerin geliştirilmesi konusunda oйдаşma oluşturulması eğilimin bulunması konusunda yaptığı bu kabul, Chantal Moufe gibi siyasal bilimciler tarafından eleştiri konusu olmuştur. Günümüz toplumlarında kamu alanlarında yer alanların bir kısmının oйдаşmaya ulaşma eğiliminde olmadığı, **agonistic (karşı) pozisyonlarını** sürdürmek ve sergilemek eğiliminde oldukları söylenmektedir (Kühn, 2021). Eylemi belirleyen, kamusal alanda ulaşılan oйдаşma zemininden çok, müzakereler sonucu birlikte razı olunan çözümler olmaktadır. Bu halde *agonistic* bir çoğulculuk söz konusudur. Planlama, artık Weber'in akılcı planlamasından uzaklaşmakta, bir demokrasi projesi haline gelmektedir.

2000'li yıllarda var olan bilimsel bilgi anlayışlarına, bir üçüncüsü, **temsili olmayan bilimler** eklenmiştir. Bu yeni bilimsel bilgi/kuram alanı, felsefede Spinoza'dan başlayıp Deleuze'e kadar uzanan bir çizgiyi izlemektedir. Bunlar varlık (being) temelli değildirler, oluşan/olmakta olan (*becoming*) temellidirler.

Deleuze'ün felsefesinin esas ilgi alanı olan yaşam felsefesinde, yaşam bir maddi varlık değildir, bir süreç ve bu sürecin yarattığı performans ve öyküdür. Bu da insanların yaşam deneyimi sırasında ortaya çıkan gündelik yaşamdır. Bu bakış açısını yeni bir bilimsel bilgi paradigması olarak geliştiren Nigel Thrift ise yeni bir deneyimsel tarz olarak yaşam deneyiminin merkeze alınmasını önermektedir (Thrift, 2008). Bu paradigmada, yaşamın değişmesi denetim altına alınmaya çalışılmamakta, değişmenin önü açılmak istenmektedir. Bu paradigmanın birinci ilkesi, gündelik yaşamın akışını yakalamak ve bu akışa katılmak olmaktadır. Deleuze'ün kuramında yaşam, tümü tahayyül edilerek (tasarlanarak) ya da toplumdaki bir öznenin öznel değerlendirmesine konu olması sonucu, oluşan bilince dayanarak müdahale edilebilen bir şey değildir. O katılabilen bir şeydir. Temsili olmayan kuramcılar bilişsel eğilimler ve bilgi ile ilgili değildir ve köktenci ampirizmi reddetmektedirler. Temsili olmayan kuramcılar yaşamın değişmesini öznel tercihleriyle de açıklanmasını kabul etmemektedirler. Onlar özneye değil özneleştirmeyle (*subjectification*) ilgilidirler. Bu da her türlü nesnenin diğerleriyle karşılaşmasıyla (*encounter*) gerçekleşmektedir. Değişmenin bilimsel bilgiye ilişkin olarak ele alındığı ilk iki paradigmanın dışında olan, bir başka kaynağı, **oluşumu** ortaya koymaktır. Bir anlamda değişmenin insan tarafından denetlenemeyen kısmını ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle, temsili olmayan kuramlar ancak bu değişmenin bir şahidi olacaklardır. Değişme karşısında, denetleyememekten doğan hayıflanma yerine, ortaya çıkana hayret edebilme duygusunu geriye getirmeye çalışacaklardır.

Temsili olmayan kuramda ilginin yöneldiği oluşmanın dinamiği insanın **afekt (duygulanım)** ve hislilik kapasitesinin bulunmasından gelmektedir. İnsan davranışlarının insan eylemlerinin temel güdüsü duygusaldır. Bu duyguların kaynağı ise içsel ve evrenseldir. **Afekt** işte bu güdüyü oluşturmaktır. *Afetler* karşılaşmaların (*encounters*) biçimlerine ve ritimlerine göre yükselen ve alçalan beden kapasiteleri olarak anlaşılabilir. Bedenler karşılık vermek ya da birlikte katılmak kapasitelerine sahiptirler. Bu nöro-fizyolojik bir olgudur. Bu nedenle de bilinç dışıdır. *Afekt* kuramı, eylemlerde bilişin merkezi konumunu değiştirdiği gibi, strüktüralizmin ve post-strüktüralizmin de yerini

değiştirmektedir. *Afetler*, bireylerin eylemde bulunma kapasitesini artırdığı gibi belirsizliğin yolunu da açmaktadır.

Afet kavramı uzun süredir sosyal bilim alanında kullanılmaktadır (Tomkins, 1962). Massumi *afektin* kullanılmasını sosyal bilim alanında yaşanan bir dönüş olarak görmektedir (Clough, 2010). Bu dönüş bedeninin otonom yanıtının belirlenmemiş (*indeterminate*) olmasından gelmektedir. Bu yaklaşım ele alınan sosyal sistemi, kendi kendini yaşatan (*autopoietic*) açık sistem haline getirmektedir. Bu sosyal sistemlerin tarihselliğinin önünü açmış olmaktadır (Massumi, 2015). Temsili olmayan kuramlar, *afektin* getirdiği sürekli değişmeye açık olmayı kabul ettiklerinden dolayı, beraberlerinde bir **yenilik ahlakını** da getirmiş olmaktadır. Temsili olmayan kuramlar üçüncü bir bilimsel bilgi paradigması olarak ilgi çekmektedir. Ama bu yaklaşımın ne tür gelişmelere yol açacağı yaşamın akışı içinde ortaya çıkacaktır.

Üçüncü bir bilimsel bilgi paradigmasının ortaya çıkması, **üçüncü bir planlama paradigmasının** da gelişmesine yol açmaktadır. Bu, *post-anthropocentric* bir planlama olacaktır. Temsili olmayan kuramlar planlamaya yenilik açısından yaklaşmaktadır. Bu kuramların yaşamımıza getirdiği en önemli katkının **yenilikçilik alanını genişletmek** olduğu söylenebilir. Bu genişletmeyi ontolojik kabullerindeki yaşam dinamiğine ilişkin varsayımlarıyla sağlamaktadır. Bu genişletmeyi var olan dünyanın ekonomik çıkarlarla ve bilim ve teknoloji dünyasının mantığıyla sınırlanmış alanının dışına çıkararak, algılar ve sanat, duygular, *afekt* alanına yönelerek yapmaktadır.

İkinci değişiklik, yaşamda yeniliğin yaygınlaşmasına katkısı olan **aktör (agency) sayısının çoğaltılması** olmuştur. Toplumdaki tüm bedenlerin/bireylerin yaşamın oluşumuna bağımsız olarak katkı yaptığı kabul edilmektedir. Aktörlerin tüm toplumu içerir hale gelmesinin beraberinde bir demokratik meşruiyeti de gerçekleştirdiği söylenebilir.

Yenilik alanının genişletilmesi Deleuze'ün yenilik mekanizmalarına bağlanmaktadır. Bunlar, düşünce güçleri, makineler, arzu, ideoloji ve simülasyon yapabilme kapasitesidir. Burada söz konusu olan yaşamda oluş ve farklılığı yaratacak düşünme güçleridir. Deleuze bunları felsefe, sanat ve bilim kategorileri altında toplamaktadır. **Felsefe** değişik içkinlik düzeylerinde ürettiği yeni kavramlarla, farklılık yaratma ve yaşamın kaosunu biçimlendirmede adımlar atmaktadır. **Sanat** ise, yeni algılar ve duygular yoluyla düşünmede farklılık sağlamaktadır. **Bilim** ise dünyayı gözlemlenebilir ilişkiler haline getirmeyi sağlamaktadır. Deleuze'de günlük yaşam deneyimindeki dönüşmenin düşünce güçleri dışındaki kaynağı arzu, ideoloji ve simülasyon yapabilme kapasitesidir. Makine insanın kapasitesini geliştiren, yaşamı dönüştürür. Temelde Deleuze'ün makinesi bağlantılardan başka bir şey değildir. Herhangi bir şey tarafından yapılmış değildir. Herhangi bir şey değildir ve sınırlı bir kimliği yoktur. Makine özgül ve uzlaşımlar anlamında kullanılmaktadır. Yaşam, beyinle makinaya özgü ilişkiler kurulmasıyla gerçekleşmektedir. Deleuze'ün dinamiği içinde arzu bir çıkış noktası oluşturur. Arzu bir oluş ve imgeler oluşturma gücüdür. Arzu eksiklik duyduğumuz bir şeyden başlamaz. Arzu bağlantılardan başlar. Yaşam kendisini sürdürmeye ve zenginleştirmeye çalışırken diğer arzularla ilişki kurarak yapar. İnsanlar yeni bağlantılarıyla arzuların makineler haline geleceklerdir. Deleuze, insanların yaşam deneyiminde temsili kuramlarla elde edilen bilgiye dayanmak yerine simülasyon yapma kapasitesine dayanmayı önermektedir, onun için simülasyon yapma kapasitesi gerçektir. Yaşamın güçlenmesi, çeşitlenme güçlerini ve duygulanma güçlerini

artırarak ve olduğu şeyden başka bir biçime bürünmesiyle olur. Henüz olmadığı şeyi tahayyül etmeyi ve yansıtmayı gerektirir. Bu da tasarım ve planlama için bir alan açılması demektir.

Eylemde bulunan **aktör (agency)** artık insan değildir. Bu halde, insan vücudundan farklı **genişletilmiş bir aktör** söz konusudur. Temsili olmayan kuramcılar genişletilmiş aktör olarak iki farklı seçeneğe sahiptirler. Bunlardan birincisi **asamblaj (assemblage)** kuramıdır, diğeri ise **aktör ağı (actor network)** kuramıdır (Delanda, 2016). *Asamblaj* üzerinden düşünmeye başlayınca, heterojen, çok değişik, somut (*tangible*) ve somut olmayan (*intangible*) ögeler, nesnelere, gövdeler bir araya getirilerek, bir aktör keşfedilmektedir. Burada farklı ögelerin oluşturduğu bir bütün araştırılmamaktadır. Bunlar birbiriyle etkileşerek farklı ve yeni asamblaj düzeylerini cisimleştirilmiş yapıda ortaya çıkarmaktadır. Yeni oluşumlar birbiriyle ilişkili deneyimler sırasında yeni bir araya getirmeyle cisimleştirilmektedir. Bunun seçeneği olarak gelişen aktör ağı kuramında ise, yeni bir aktör olarak ortaya çıkan ağlar kendilerini sürekli olarak yeniden dönüştürmek, oluşturmak kapasitelerine sahiptirler. Bu olumsal ve tarihsel bir süreçtir.

Planlamanın insanın güdülerini aşarak *post-anthropocene* hale gelmesinin ikinci kanalını, toplum içinde ilişkinin *afekt* üzerinden kurulması oluşturmaktadır. Oluşum ve farklılığı üreten ikinci dinamik türü yaşamda *karşılaşan* bedenlerin duygusal etkileme ve etkilenme (*afektler*) olayınca yaratılmaktadır. Bu duygusal etkiler/etkilenmeler çok çeşitlidir ve birey aşırıdır. Bir tek kişiye odaklanmış değildir. Öznel olanın deneyimine teslim olmaz. Deleuze'ün yaşama ilişkin felsefesinin oluşum odaklı ontolojik kabulleri içinde ister gündelik yaşam deneyimine ister bedenlerin duygusal etkileme/etkilenmesine dayandırılan oluşum dinamikleri içinde, çok sayıda aktör tarafından küçük değişiklik yaratılmaktadır. Değişme zaman içinde birikerek büyümektedir. Bu da zaman akışının büyük dalgalanmalar yaratmamasını sağlamaktadır. Temsili olmayan kuramlarda ele alınan gündelik yaşam deneyimlerinde ve duygusal etkileme/etkilenme yoluyla yaratılan dinamiklerde, çok sayıda aktörün yarattığı eylemler sırasında yaratılan ortak *afektler* ve bu eylemlerin yarattığı değişikliklerin göreceli olarak küçüklüğü, sistemin **büyük çalkantılar geçirmeden değişim yaşamasına** olanak vermektedir (Clough, 2010). Bu bir oluşum olmaktadır.

Temsili olmayan kuram yaklaşımlarında kararlı ve belirli bir amaç için hizmet eden aşkın bir varlık/plancı söz konusu değildir. Sadece oluşum ve farklılık vardır. Temelde ortaya çıkan bir değişmeye/yeniliğe razı olma söz konusudur. Dolayısıyla doğrudan bir planlama söz konusu olmayacaktır. Ama yönetimler için dolaylı bazı etki yaratma yolları kalmaktadır. Bunlardan birincisi oluşum sürecini hızlandıran **etkileme/etkilenme atmosferini** oluşturma üzerinde durularak güçlendirilebilir¹. Atmosfer temelde ilişkiseldir. Bir yerde/mekânda gündelik yaşam deneyimi içinde, bir kişi çok sayıda atmosferle karşılaşmaktadır. Atmosferler bir yandan ilham alınan ilişkilerle fiziki çevreler ve insan ilişkileri arasında ortamı oluşturur. Bu ortamdaki oluş sadece bireyin bedenine indirgenemez. Duygusal etkileme/etkilenme atmosferleri dinamik mekansal örüntülerdir ve ilişkisel yer karşılaşmalarının ortaya çıkardığı kolektif duygusal etkiler/etkilenmeler tarafından yaratılmaktadırlar. Demek ki insanın yaşam düzeyi ortamına uzun erimli sonuçları olması beklenen bazı müdahaleleri ve planlamaları yapmak olanaklıdır. Bu bağlamda etkili bir **afektif atmosfer**

¹ Bu konuda bkz: Buser, M. (2014). Thinking through non-representational and affective atmospheres in planning theory and practice. *Planning Theory*, 13(3), 227–243. <https://doi.org/10.1177/1473095213491744>

yaratımı ve **afektif eğitim** böyle uzun erimli müdahale olanaklarının örnekleri olarak görülebilir. Bunlara *afektif direnç*, *afektif düzenleme* ve benzerleri eklenebilir.

Deleuze felsefesi paralelinde temsili olmayan bir bilgi içinde verilen kararların ve yapılan eylemlerin gerisinde *afektif* yargılarla yüklü, yaşam deneyimi birikimlerine, büyük resim ve örüntü algılamalarına dayalı, sistematik temellendirmelere dayanmayan, içten gelen sese kulak veren **sezgisel (intuitional) bir yaklaşım** bulunmaktadır². Yaşam deneyimi sırasında sezgiye dayalı eylemler yapanların kendilerinin anlama, öğrenme ve uyum yapma kapasitelerine güvenleri yüksek olmaktadır. Böyle bir yenilik anlayışı içinde yeni bir zaman anlayışı da getirilmiş olmaktadır. Burada artık mutlak bir zaman anlayışı yoktur. Yeni olan zaman içinde gerçekleşmez. Zaman yeniliğin kendisidir. Deleuze'ün projesinin merkezinde zaman-imge bulunmaktadır. Yaşananlar onun fark edilmesini sağlayacaktır.

Üçüncü Boyut: Planlamanın Eylemi Yapan Aktörün Ölçeği Üzerinden Farklaşması

Bir toplumda gerçekleşen eylemleri faileri bakımından sınıflandırırsak, genelde üç grup içinde toplayabiliriz. Bunlar: i) **Bireyler**, onların bir araya gelerek oluşturdukları, ii) Firmalar, organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları vb. **küçük gruplar** ve iii) Toplumdaki bireylerin ve küçük grupların tümünün bir araya gelerek oluşturduğu **komüniteler** olarak sıralanabilir.

Bireylerin eylemlerini planlamaları, Karl Mannheim'in çözümlemesine göre kültür oluşumunun doğal bir sonucudur (Mannheim, 1949). İnsanların beyinleri, sembolleştirme ve dil geliştirme kapasitesine sahip olduklarından, yaşarken doğayla ya da toplumla kurdukları ilişkilerde oluşturdukları bilgileri ve kültürel öğeleri biriktirirler. Bu bilgi birikimi sonucunda bireylerin eylemlerinin sonuçlarını tahmin etme ve eylemlerinin sonuçlarını kontrol etme yarıçapları artar. Bir bireyin ister doğayla ister toplumla etkileşmesinde olsun, her yaptığı eyleminin yaratacağı ve birbirini izleyen çok sayıda sonucu olacaktır. İnsanın bilgisi biriktikçe, bu birbirini izleyen olaylardan kaç tanesini tahmin edebildiği yanı sıra tahmin etme yarıçapı da artacaktır. Başlangıçta ortaya çıkmasını denetlediği birbirini izleyen olayların sayısı, yani kontrol yarıçapı artacaktır. Genel olarak insanın edindiği kültür içinde, kontrol yarıçapı tahmin yarıçapından küçük kalmaktadır. Ama insan bilgisinin birikmesi sürecinde tahmin ve kontrol yarıçaplarının her ikisi de sürekli artmaktadır. Zaman içinde kontrol yarıçapı belli bir düzeyi aşınca, insan düşünürken kendiliğinden planlama yapmaya başlamaktadır. Böyle bir analiz bize, insanlığın gelişme süreci içinde, planlamanın insan düşüncesinin ulaştığı bir aşama olarak görülebileceğini göstermektedir. Böyle bir saptamayı araçsal rasyonalite ile ilişkilendirmek gerekemeyecektir. Burada dıştan konulmuş bir amacı gerçekleştirecek aracın araştırılması değil, geliştirilen bir aracın amacını harekete geçirmesi söz konusudur.

Eğer fail olarak, firmalar, değişik organizasyonlar ya da sivil toplum kuruluşları gibi **küçük grupları** ele alırsak farklı bir durumla karşılaşırız. İster firmalar olsun ister değişik organizasyonlar olsun, bu gibi gruplar daha kuruluşlarında konulmuş amaçlara sahiptirler (March & Simon, 1958). Bu durumda yapılacak planlamada büyük ölçüde araçsal bir rasyonellik arayışı hâkim olmaktadır. İşletme bilimleri böyle bir temel üzerine kuruludur. Ama bu küçük grubun bir arada bulunması bir

² Bu konuda bkz: Sinclair, M., & Ashkanasy, N. M. (2005). Intuition: Myth or a decision-making tool? *Management Learning*, 36(3), 353–370. <https://doi.org/10.1177/1350507605055351>

sivil toplum örgütlenmesi dolayısıyla gerçekleşiyorsa, bu grup hangi eylemleri gerçekleştireceğini saptarken demokratik süreçlere başvurabilecektir (Gastil, 1993).

Eylemleri gerçekleştirecek üçüncü ve en büyük ölçek **komünitedir**. Komünitenin bir karar ya da eylemin aktörü olarak görülebilmesi için hem nesnel hem de öznel bazı koşulların gerçekleştirilmiş olması gerekir³. Komünitenin nesnel yüzünü, burada bulunan insanların ve nesnelere karşılıklı etkileşimle oluşturduğu yaşam pratikleri ve gündelik yaşam rutinleri oluşturmaktadır. İkincisi ise komünite duygusunun/hissinin oluşmuş bulunmasıdır. Bu da komünite üyelerinin bir aidiyet ve adanmışlık duygusuna sahip olması anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda ortak bir kimliğe sahip olmaları demektir (Blokland, 2017).

Böyle bir ölçekteki aktör eyleminin nasıl planlanacağı, söz konusu ölçekteki siyasal rejimin varlığına bağlı olacaktır. Araçsal rasyonellikten söz edebilmek ancak diktatoryal siyasal sistemlerde söz konusu olabilir. Ama demokratik bir siyasal rejim söz konusuysa, kararlar ya da eylemler demokratik süreçler içinde gerçekleştirilecektir. Başka bir deyişle, iletişimsel bir rasyonalite söz konusu olacaktır. Ama komüniteye bir “*asamblaj*” kuramı içinde yaklaşırsa, planlamadan beklenen de önemli bir değişme gösterecektir. Oluşan yeniliğe razı olunacaktır.

3. KOMÜNİTE ÖLÇEĞİNDE PLANLAMA SÜREÇLERİNİ TASARLARKEN KARŞILAŞILACAK SORUNLAR ÜZERİNE (ON THE PROBLEMS OF PLANNING PROCESS DESIGN AT COMMUNITY SCALE)

Bu bölüme kadar, karar verme ya da eyleme girişme işlevlerinin nasıl yapılabileceği konusunda üç farklı boyut ve her boyutunda üç seçenek bulunan bir yelpaze geliştirdik. Bu yelpazede toplam yirmi yedi ($3 \times 3 \times 3 = 27$) seçenek bulunuyor. Yazının bu bölümüne kadar kurgulanan anlatıda, her boyutun seçeneklerinin zaman içinde oluştuğunu gördük. Yeni planlama paradigmasının gelişmesi, eski paradigmaları ortadan kaldırmadı. Birden çok paradigma bir arada var oldu, plancılar da planlayacakları konuya, içinde oldukları bağlama, zamana ve yere göre en uygun olanını seçti ve seçtiklerini uygularken daha da geliştirme yoluna gittiler.

Bu bölümde, bir kent plancısı olarak, bu seçenekler içinden komünite ölçeğindeki planlama etkinlikleri konusunda bir tartışma geliştireceğim. Bu tartışmada komünite kavramı, en küçük yaşam biriminden, kente, bölgeye, ülkelere, ülke üstü bölgelere, dünyaya kadar uzanan tüm toplulukları kapsayacak. Hangi büyüklükte olursa olsun, aktörü komünite olan durumlardaki karar problemi ancak demokrasi tartışması içinde anlamlandırılabilir.

Planlama kuramları kararların nasıl verileceğinin, eylemlerin nasıl seçileceğinin teknik yollarını gösteriyor. Ama verilen kararların kimin tarafından verilebileceği, hangi kararların meşru olduğu sorularını kendi ilgi alanlarının dışında bırakıyor. Bu sorular genellikle siyasal bilimler ve hukuk alanına bırakılıyor. Oysa komünite ölçeği söz konusu olduğunda, bu soruları da ele alarak açıkça

³ Bu konuda bkz: Tekeli, İ. (2020). İzmir için Kamu Alanı ve Kent Düzeyinde Bir Komünite Oluşturma Stratejisi. İzmir Akdeniz Akademisi. https://www.izmeda.org/wp-content/uploads/2021/02/komunite_kitabi_web.pdf

yanıtlamak gerekmektedir. Bu konulara açıklık kazandırmak için iki konuyu tartışmak gerekir. Bunlardan birisi **haklar**, diğeri ise **iktidar/egemenlik** sorunudur.

Bir toplumda bulunan bireylerin/yurttaşların, hakları dediğimizde onların yapmasına izin verilenleri, yapmaları meşru görülenleri kastederiz (Beetham, 1991). Bu haklar toplum tarafından üretilmiştir. Sivil haklardır, o komüniteye özgüdür ve o toplumun kimliğinin bir parçasıdır (Martin, 1997). Tarihseldir. Haklar ailesinin üzerinde çok konuşulan bir başka ögesi insan haklarıdır. İnsan hakları hem evrensel hem de tarihseldir. İlk bakışta, mantık açısından bu iki saptama birbiriyle çelişmektedir. Oysa pratikte neden böyle bir saptama yapıldığını düşünürsek, bunun olanaklı olduğunu fark edebiliriz. Bu da bizim insan haklarının mantığını kavramamızı derinleştirir.

Her komünitenin o toplumda üretilmiş bir haklar kümesi vardır. Bu kümeyi bir Venn diyagramı içinde temsil edelim. Dünyada tüm komünitelerin Venn diyagramlarını üst üste çizelim. Tüm diyagramların kesiştiği alan boş değilse, bu alanda tüm komüniteler için ortak bazı haklar bulunuyorsa, bu haklar insan haklarını oluşturacaktır. Yani evrensel olarak geçerlidir. Ama bu evrensellik iddiası pratik üzerinden kurgulanmıştır. Bu Venn diyagramlarının ortak kesişme alanı zaman içinde büyümekte ve insan haklarının sayısı artmaktadır. Bu da insan haklarının tarihselliğinin kanıtı olmaktadır. Böyle bir haklar alanının varlığının kabulü, beraberinde tüm planlama çeşitleri için verilen kararların, uygulamaya konulan eylemlerin içinde kalması gereken sınırlar oluşturmaktadır.

Bir komünite adına karar verme, tüm komünite üyeleri için bağlayıcı kurallar koymak söz konusu olduğunda, bu komünitenin egemenliğinden söz etmiş oluyoruz. Bu egemenliği de iktidar olan kullanacaktır. Günümüzde, bir komünitede, egemen karar verme aktörünün (*agency*) oluşumu temsili demokrasi mekanizması içinde gerçekleşmektedir (Tan, 2000).

Temsili demokrasi mekanizması toplumun/komünitenin basitleştirilmiş bir modeline dayanarak kurgulanmış olmaktadır. Temsili demokraside iki kademeli bir toplum modelinden yola çıkılmakta ya da ontolojik kabulü yapılmaktadır. Bu modelin birinci kademesini atomistik bireyler oluşturmaktadır. İkinci kademeyi de toplum düzeyi teşkil etmektedir. Temsili demokrasi mekanizması böyle bir toplum varsayımı üzerinden kurgulanmıştır. Birinci kademeyi oluşturan çok sayıdaki birey bir araya gelerek işlerliği olan doğrudan bir demokrasi pratiği ortaya çıkaramamaktadırlar. İşlerliği olan bir yönetim sistemi kurabilmek için, kurulmuş olan siyasal partiler aracılığıyla gerçekleştirilen genel seçimler yoluyla, toplumu temsil edecek bir meclis oluşturmakta ve bu mecliste çoğunluğu sağlayan siyasal parti de iktidar olmakta, komünitenin egemenlik alanında kalan konularda, bir sonraki seçime kadar, toplumun uyacağı kuralları, yönetim kararlarını üretmekte ve eylemleri gerçekleştirmektedir.

Deneyimler böyle basitleştirilmiş bir komünite modeline dayandırılan temsili demokrasinin performansının iki bakımdan sorunlu olduğunu göstermektedir. Buradaki sorunlardan biri iktidarın oluşmasında ortaya çıkmaktadır. Birçok örnekte görüldüğü üzere seçimi kazanan bir sonraki seçime kadar diktatör gibi davranabilmektedir. Bu nedenle bir ülkede demokratik bir rejim var diyebilmek için iktidarın seçimle belirlenmesi tek başına yetmemektedir. İktidar olduktan sonra verdiği kararların her birinin demokratik olarak verilmesi gerekmektedir. İkinci sorun ise iktidar olduktan sonra verilen kararların demokrasi açığı yaratması dolayısıyla ortaya çıkmaktadır.

Temsili demokratik süreçler içinde iktidar olan ve demokrasiye önem verenler, demokrasi açığını azaltmak için katılımcı karar verme yoluna gitmektedirler. Temsili demokrasinin oluşturduğu kurumsal sistem içinde verilen kararların katılımcılıkla geliştirilmesi, demokrasi açığının azaltması kısmen gerçekleştirilebilir bir şey olacaktır. Sorun temsili demokrasinin insana ilişkin ontolojik kabulden ve toplum modelinden kaynaklanmaktadır. Antropoloji bize gösteriyor ki insan atomistik bir birey değildir. Bireyler ilişki içindedirler ve toplum modelini bu ilişki içindeki bireyler üzerine kurgulamak gerekir. Modelde bireylerin ilişki içinde oldukları kabul edilince, iktidar olmanın oy çoğunluğuna dayandırılmasının mantığı da anlamını yitirmektedir.

Komünite içindeki bireylerin ilişki içinde oldukları kabul edilince buna ilişkin yeni bir komünite/toplum modeli geliştirmek gerekir. Bu durumda temsili demokrasinin iki katmandan oluşan toplum modelini bırakıp, **beş katmanlı yeni bir model** kurgulanabilir. Birinci katmanda **nesnel**, ikincisinde **bireyler**, üçüncü katmanında **tüzel kişilikler** (firmalar, STK'lar, örgütler) bulunacaktır. Dördüncü katmanı ise bu **ilk üç katmandaki öğelerinin ilişkileri**, etkileşimleri oluşturmaktadır. Bu dördüncü katman toplumdaki davranışların kurallarını/ahlakının oluşmasını (*emergence*) sağlayacaktır. Bu katmanda insanlar ilişki içinde kabul edilmektedir. Yeni ontolojik temsilde beşinci katman **toplumu** oluşturmaktadır. Şimdilik ikinci ve beşinci katman bir önceki modelde tanımladığımız mekanizmalarla toplumun uyması gereken kuralları belirleyecektir. Toplumun performansı dördüncü ve beşinci kademede belirlenen kurallar içinde oluşacaktır. Böyle farklılaştırılmış bir ontolojik kabul içinde temsili ve katılımcı demokrasiye birlikte yer bulunabilir. Tabii eğer böyle bir sonuca ulaşılmak isteniyorsa, siyasette yeni meşruiyet çerçeveleri, başka bir deyişle yeni anayasa düzenlemeleri gerekecektir.

Konuya temsili olmayan kuramlar çerçevesi içinde yaklaşırsak, bu ilişkiler katmanını özel bir *asamblajlar* kümesi olarak da düşünmek olanaklıdır. Soruna böyle yaklaştığımızda da seçimle ele geçirilen bir iktidar kalmayacak, dolayısıyla demokrasi açığı da olmayacaktır.

4. SON VERİRKEN (CONCLUSION)

Yazıyı tamamlarken, önceki bölümlerde bahsettiğimiz seçenekler yelpazesine sahip olmanın, günümüzün eşitsizlikler dünyasında bir plancının konuya yaklaşımına dair ne tür açıklamalar sağlayabileceği üzerinde duralım. Günümüz dünyasında, ister Türkiye’de olsun ister dünyada olsun, sürekli olarak artan bir eşitsizlik söz konusudur. Bu eşitsizlikleri Dünya’da ve Türkiye’de var olan iktidar yapıları üretmektedir. Bu çok önemli ve görmezden gelinemeyecek bir sorundur. Siyasal rejimler bu sorunu çözebilmek için plancıların kapasitelerinden yararlanmak isteyecekler ve onları görevlendireceklerdir.

Yelpazenin ikinci boyutu, bilimsel bilgi farklılaşması üzerinden geliştirilebilir. Altmış yıl önce bilimsel bilgi, temsili bilimler paradigması içinde nesnel ve gerçeğin ifadesi olarak kabul edilirdi. Eşitsizlik sorununa çözüm arayan profesyonel plancılar, eşitsizliği ve nedenlerini araştırıyor ve bilimsel bilgiyi kullanarak rasyonel çözümler üretiyorlardı. Konusunu bilimsel bilgiyle tarif edilen bu plancı, elitist/teknik bir plancıydı ve önerdiği çözümünün geçerliliği/meşruiyeti bilimsel bilgidен ve ona hakimiyetinden alıyordu. Plancının bilimsel bilgiyle olan bu ilişkisi, çözümlerine müzakere edilemez bir konum sağlıyordu. Ama bu özellik rasyonel plancının önerisinin uygulanacağı anlamına

gelmiyordu. Siyasal otorite bu öneriyi kabul etmezse, uygulamaya kavuşamıyordu. Siyasal otorite, bilimsel otoriteye göre önceliğe sahipti.

1980'lerden sonra, bilimsel bilgi yapılandırmacı ve özneller arası uzlaşmaya dayalı hale geldiğinde, plancı elitist teknisyen rolünden çıkmış ve siyasal desteği ve uzlaşmayı sağlayacak, halkla ilişki kurma potansiyeli gelişmiş bir profesyonel haline gelmiştir. Artık plancı, bilen değil karşılıklı öğrenen haline gelmiştir. Araç ve amaç birlikte oluşmaktadır; çözümünü siyasetçiye sunan, onun kabul ya da reddini bekleyen biri değildir. O, toplumun değişik kesimleriyle çözümlerini müzakere eden ve bu müzakere süreçleri içinde çözümü yeniden üretendir. Bu plan kabul ya da ret gibi bir sonuçla karşılaşmayacaktır. Ulaşılan bir oйдаşma olacağı için uygulanacaktır. Ama bu uygulamanın eşitsizlik sorununu her zaman çözmediği, sürdürebildiği görülebilecektir. Bu durumda çözümün doğup doğmaması müzakere sürecinin ne kadar yeterli ve samimi olduğuna bağlı hale gelmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Dünya'da refah devleti anlayışının yaygınlaştığı dönemde ülke ekonomileri büyürken ülkedeki eşitsizlikleri de azaltabiliyordu. İlginçtir ki, günümüz dünyasında ülke ekonomileri büyümekte fakat bu büyüme eşitsizliği azaltacak biçimde mekânda ve sınıflar arasında yaygınlaştırılmamaktadır. Dünyanın böylesine eşitsizliği artıran bir büyüme yaşaması, siyasal sistemlerin krizleri önlemek için getirdikleri regülasyonlardan kaynaklanmaktadır. Günümüz toplumlarının düzen kurmak için geliştirdikleri denetim biçimleri eşitsizliklerin kaynağı olmaktadır.

Bu bakımdan, 2000'li yıllar sonrasında önem kazanmaya başlayan temsil dışı bilim anlayışı ve kuramlar, eşitsizlik sorununa yaklaşım bakımından özel potansiyeller taşımaktadır. Temsili olmayan kuramlar paradigmasında dışsal bir hedefi uygulayacak iktidar ön görüşü bulunmamaktadır. Gerçekleştirilen eylemlerde iktidarın doğrudan bir etkisi yoktur ve olup biteni ancak dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Bu durumda çözüm, bir iktidarın bulunmayışında aranmaktadır. İktidarın kalkmasıyla, uzun erimde eşitsizliğin üretilmesinin de yolu tıkanmış olacaktır. Bu çerçevede, iktidar yapılarından kaçınmak, eşitsizliklerden kaçınmak için yeterli görülmektedir.

Conflict of Interest Statement | Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması hususunda herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest for conducting the research and/ or for the preparation of the article.

Financial Statement | Finansman Beyanı

Bu araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

No financial support has been received for conducting the research and/ or for the preparation of the article.

Ethical Statement | Etik Beyanı

Araştırma etik standartlara uygun olarak yapılmıştır.

All procedures followed were in accordance with the ethical standards.

Copyright Statement for Intellectual and Artistic Works | Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Telif Hakkı Beyanı

Makalede kullanılan fikir ve sanat eserleri (şekil, fotoğraf, grafik vb.) için telif hakları düzenlemelerine uyulmuştur.

In the article, copyright regulations have been complied with for intellectual and artistic works (figures, photographs, graphics, etc.).

Author Contribution Statement | Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir / Idea, Concept	B. Çalışma Tasarısı, Yöntemi / Study Design, Methodology	C. Literatür Taraması / Literature Review
D. Danışmanlık / Supervision	E. Malzeme, Kaynak Sağlama / Material, Resource Supply	F. Veri Toplama, İşleme / Data Collection, Processing
G. Analiz, Yorum / Analyses, Interpretation	H. Metin Yazma / Writing Text	I. Eleştirel İnceleme / Critical Review

AUTHOR 1: A/B/C/G/H

REFERANSLAR (REFERENCES)

- Beetham, D. (1991). Towards a Social-scientific Concept of Legitimacy. In *The Legitimation of Power. Issues in Political Theory*. Palgrave.
- Blokland, T. (2017). *Community as Urban Practices*. Polity Press.
- Buser, M. (2014). "Thinking Through Non-Representational and Affective Atmospheres in Planning Theory and Practice." *Planning Theory*, 13(3), 227–243.
<https://doi.org/10.1177/1473095213491744>
- Burr, V. (2003). *An Introduction to Social Constructivism*. Routledge.
- Clough, P. T. (2010). The Affective Turn: Political Economy, Biomedicine, and Bodies. In M. Gregg & G. J. Seigworth (Eds.), *The Affect Theory Reader* (pp. 206–225). Duke University Press.
- Delanda, M. (2016). *Assemblage Theory*. Edinburgh University Press.
- Forrester, J. (1999). *The Deliberative Practitioner, Encouraging Participatory Planning Process*. The MIT Press.
- Friedmann, J. (1998). Planning Theory Revisited. *European Planning Studies*, 6(3), 245–253.
- Gastil, J. (1993). Identifying obstacles to small group democracy. *Small Group Research*, 24(1), 5–27. <https://doi.org/10.1177/1046496493241002>
- Goldkuhl, G. (2001). Communicative vs Material Actions: Instrumentality, Sociality and Comprehensibility. *6th Int Workshop on the Language Action Perspective (LAP2001)*.
<https://www.researchgate.net/publication/2376629>
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. Kılbalcı Yayınevi.
- Healey, P. (1997). *Collaborative Planning*. Macmillan Press.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking Fast and Slow*. Penguin Books.
- Kühn, M. (2021). Agonistic Planning Theory Revisited: The Planners Role in Conflict. *Planning Theory*, 20(2), 143–156.
- Mannheim, K. (1940). *Man and Society in an Age of Social Reconstruction*. New York: Harcourt Brace.
- March, J. G., & Simon, H. A. (1958). *Organizations*. John Wiley & Sons Inc. Publishers.
- Martin, R. (1997). Civil Rights. In *A System of Rights* (pp. 98–126). Clarendon Press.
- Massumi, B. (2015). *Politics of Affect*. Polity Press.

- Morrison, J. L., Renfro, W. L., & Boucher, W. I. (Eds.). (1983). *Applying Methods and Techniques of Futures Research: New Directions for Institutional Research*. Jossey-Bass.
- Rittel, H. W. J., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155–169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- Sinclair, M., & Ashkanasy, N. M. (2005). “Intuition: Myth or a Decision-making Tool?”, *Management Learning*, 36(3), 353–370.
- Tan, K.-C. (2000). Individual Rights and State Sovereignty. In *Toleration, Diversity and Social Justice* (pp. 79–102). Pennsylvania State University Press.
- Tekeli, İ. (2020). “İzmir İçin Kamu Alanı ve Kent Düzeyinde Bir Komünite Oluşturma Stratejisi”, *Yeniden Akdeniz, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Akademisi*.
- Thrift, N. (2008). *Non-Representational Theory: Space, Politics, Affect*. Routledge.
- Tomkins, S. (1962). *Affect Imagery Consciousness*. Springer.
- Weber, M., Henderson, A. M., & Parsons, T. (2012). *Max Weber: The Theory of Social and Economic Organization*. Martino Publishing.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ (BIOGRAPHY OF THE AUTHOR)

İlhan TEKELİ (Prof. Dr.)

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümünde emekli olan, Prof. Dr. İlhan Tekeli, 1960 yılında İTÜ'den Yüksek İnşaat Mühendisi olarak mezun olmuştur. 1964 yılında ODTÜ'den Şehir ve Bölge Planlama yüksek lisans derecesi, 1966 yılında University of Pennsylvania'dan bölge bilimi yüksek lisan derecesi almıştır. 1969 yılında doktora derecesini İTÜ Mimarlık Fakültesinden elde etmiştir. Türkiye Tarih Vakfı'nın kurucularındandır, ilk on yıl yönetim kurulu başkanlığını yapmıştır. 1989 yılında Selim İlkin ile Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülünü almıştır. 2004-2008 arasında YÖK üyeliği yapmıştır. 1994 yılında Mustafa Parlar Bilim Ödülünü almıştır. 1996 yılında Türkiye Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmiştir. 1999 yılında Mustafa Parlar Eğitimde Üstün Başarı ödülüne, 2006 yılında TÜBİTAK Hizmet Ödülüne layık görülmüştür. 2009 yılında Başta Selim İlkin olmak üzere, Yiğit Gülöksüz, Erdoğan Soral, Tarık Okyay, Gencay Şaylan, Raşit Gökçeli ile ve yalnız olarak yazılmış 100 kadar yayınlanmış kitabı vardır. Bilimsel yazıları Tarih Vakfı Tarafından 25 cilt halinde yayınlanmıştır. Selim İlkin ile yazdığı tarih yazıları Bilgi Üniversitesince Cumhuriyetin Harcı başlığı altında toplanmıştır. İlgi alanı içine, şehir planlama, bölge planlama, sosyal sistemler, makro coğrafya, belediyeçilik, iktisadi politikalar, Türkiye iktisat ve şehir tarihleri ile eğitim planlaması ve bilimsel felsefe ve tarih yazıcılığı girmektedir.